

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 24.02.2023 р.)

Актуальні проблеми життєвого та професійного само-
А 43 **здійснення особистості** : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р.) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2023. 168 с.

ISBN 978-617-7757-55-8

Редакційна колегія

Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*

Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*

Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-55-8

© Університет Ушинського, 2023

УДК 159.923.2

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПРОТЯГОМ НАВЧАННЯ

Симоненко С. М.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики практичної психології,
Університет Ушинського*

Долготьор І. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. *В статті розкриваються результати дослідження професійної ідентичності та її становлення в процесі початкової професіоналізації психологів. В дослідженні були задіяні студенти першого курсу бакалаврату та магістранти спеціальності 053 Психологія – 56 осіб. За результатами емпіричного дослідження було з'ясовано, що між студентами-психологами 1 курсу та магістрантами існують статистично значущі відмінності щодо рівня професійної ідентичності, самосприйняття себе як професіонала, адаптивності, емоційного комфорту, інтернальності, домінування. Виходячи з аналізу емпіричних результатів дослідження, можна зробити висновок про те, що протягом навчання, або початкової стадії професіоналізації відбувається початкове становлення професійної ідентичності у студентів-психологів.*

Ключові слова: *професійна ідентичність, студенти, магістранти, становлення, початкова професіоналізація, детермінанти.*

Проблема дослідження психологічної ідентичності є актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах. Багато сучасних психологів займалися цією проблемою, так як у сучасному світі зростає особливий інтерес до проблеми формування рівня ідентичності особистості. В їх роботах йдеться про ідентичність особистості, про кризу ідентичності та про поняття соціальної ідентичності.

Досить актуальною і недостатньо дослідженою є проблема професійної ідентичності, хоча вона й набула широкого

розгляду в багатьох роботах філософського та міждисциплінарного напрямку. Перспективною тенденцією теперішнього часу є пошук шляхів дослідження професійної ідентичності як особливої психічної реальності, складного психологічного явища.

Сучасна реальність вимагає від нас гнучкості, бо світ, в якому ми живемо постійно змінюється. Щоб людина не загубилась в новому світі, їй потрібно постійно утримувати свою особистісну ідентичність і особливо професійну ідентичність, тому, що саме професійна ідентичність в сучасних умовах характеризується станом невизначеності. В своїх дослідженнях Г. О. Балл, В. Л. Зливков, С. О. Копилов, О. В. Костюніна, М. Лаад, В. О. Моляко, О. О. Фарінець та інші, підтверджують, що професійна ідентичність як різновид особистісної ідентичності, має інтегральний характер і є універсальною підставою адаптації фахівців у професійній сфері та забезпечує їм психологічне благополуччя. Незважаючи на ряд істотних відкриттів в області дослідження професійної ідентичності як загального поняття, так і окремих професій, дотепер феномен професійної ідентичності не має єдиного пояснення й змісту (Д. Абрамс, П. Бергер, І. Гоффман, Г. Салліван, Ю. Хабермас, В. С. Агєєв, В. А. Борисюк, О. П. Саннікова, А. В. Сергєєва, Т. Г. Степаненко, В. І. Павленко, Л. Б. Шнейдер та інші). В цих роботах доведено, що питання професійної ідентичності настільки важливе, що, якщо у людини до певного віку не відбувається професійне становлення, то, це відбивається на ідентичності особистості в цілому. Професійна ідентичність в своєму нормальному розвитку демонструє готовність людини проявляти особливі, особистісно - значущі задуми обраної, освоюваної і вже виконуваної професійної діяльності, а також - готовність співвідносити себе і перспективи свого розвитку з цією діяльністю.

Велика частина вчених, які досліджують проблематику професійної ідентичності, як в загальній площині, так і в межах окремих професій, однастайні в позиції, що професійна ідентичність - ключовий критерій професіонала (М.Л. Магидович, В.І.Осьодло, В.Н. Павленко, О.П.Саннікова, А. В. Сергєєва, О.О. Фарінець, Л.Б. Шнейдер і інші.) При цьому, деякі автори відзначають, що професійна ідентичність, це характеристика людей, у яких, базова потреба - самоствердження і самореа-

лізація в професійному просторі (А. В. Сергеева, М.Г. Синякова, А.М.Сосновська, Л.Б. Шнейдер, Н.В. Шубелка та інші.) .

Мета емпіричної частини нашої магістерської роботи полягає в розробці загальної методики та проведенні емпіричного дослідження становлення професійної ідентичності студентів-психологів протягом навчання.

Нами була розроблена, виходячи з поставленої мети загальна методика емпіричного дослідження. До неї надійшли наступні методи дослідження: спостереження, діагностичний експеримент, бесіда та тестування, методи кількісного і якісного аналізу результатів дослідження та методи їх інтерпретації. Для вирішення завдань та досягнення мети дослідження були використані наступні тестові методики: Тест «Хто Я» (М. Кун, Т.Макпартленд). Методика вивчення професійної ідентичності (МВПІ) Л.Б. Шнейдер; методика діагностики соціально-психологічної адаптації (Роджерс-Даймонд); методика професійної ідентичності (Радзімовської О.В.) Були використано математично-статистичні методи з використанням STATISTICA (SPSS-22): кореляційний аналіз Пірсона, коефіцієнт достовірності розрізнення Стьюдента і інші.

Розглянемо більш конкретно емпіричні характеристики і показники кожної з них. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації (Роджерс-Даймонд). Це особистісний опитувальник, призначений для вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації і пов'язаних з нею рис особистості. Інтегральними показниками опитувальника є: адаптація, прийняття інших, самоприйняття, інтегральність, емоційний комфорт, потяг до домінування. Наступний Тест «Хто Я» (М. Кун, Т.Макпартленд). Вивчення структури рефлексії, динаміки її розвитку представляє великий інтерес, оскільки дозволяє наблизитися до розуміння механізмів формування особистості, дослідити рівень розвитку суспільно-нормативної поведінки, а саме здатність ототожнювати свою поведінку з нормою. Також вона дозволяє отримати інформацію про самооцінку досліджуваного, його референтних орієнтаціях, особистісних смислах і про рівень рефлексії.

Методика вивчення професійної ідентичності (МВПІ) Л.Б. Шнейдер спрямована на порівняльний якісний самоаналіз особистісних та професійно важливих якостей професіонала. Методика професійної ідентичності (Радзімовської О.В.) Опитува-

льник має 7 шкал: перші п'ять – компоненти професійної ідентичності (когнітивно-рефлексивний; мотиваційно-ціннісний; проектно-поведінковий; діяльнісно-практичний; емоційно-вольовий); шоста – шкала особистісної професійної активності (ОПА); сьома – альтернативної професійної ідентичності (АПІ).

Емпіричне дослідження було проведено на базі *соціально-гуманітарного факультету Південноукраїнського Університету К.Д.Ушинського*. До вибірки дослідження увійшли студенти-психологи першого курсу бакалаврату (31 особа), а також магістранти-психологи (25 осіб) Загальна кількість досліджуваних -56 осіб віком від 18 до 25 років.

На етапі аналізу та узагальнення отриманих результатів було проведено порівняння відмінностей чинників професійної ідентичності між групами досліджуваних 1 курсу (ОГ) та магістрантів (ГП) за допомогою методу профілів та методів математичної статистики. З метою виявлення наявності або відсутності статистично значущих відмінностей між двома групами досліджуваних було застосовано непараметричний критерій Манна-Уїтні та критерій Стюдента. Значимість U_{emp} (63.5) знаходиться в зоні значимості (Укр 34) та критерію Стюдента (0,94) вказує, що відмінності між двома групами є статистично значимими: у групі магістрантів професійна ідентичність розвинена вище (див. Додаток А.).

Порівняльний профіль за описовими статистиками представлено на рис. 1.

За узагальненими результатами проведеного емпіричного дослідження виявлено, що: - в групі магістрантів *показник рівня професійної ідентичності* (44,7%) та *самосприйняття себе як професіонала* (35,2 %) є домінуючим показником в порівнянні з групою 1 курсу, де *показник рівня професійної ідентичності* становить 28%, а *самосприйняття себе як професіонала* - 12,7%, таким чином, студенти 1 курсу потребують додаткових зусиль з розвитку професійної ідентичності або перепрофілювання; *усвідомлена – неусвідомлена професійна ідентичність*: в групі магістрантів виявлено *високий усвідомлений* (високий) у 28%, *частково усвідомлений* (середній) - 56%, *неусвідомлений* (низький) рівень розвитку ПІ 8% магістрантів; в групі 1 курсу *високий усвідомлений* (високий) рівень розвитку ПІ мають 3% досліджуваних, *частково усвідомлений* (середній) - 70,6% ; *неусвідомлений* (низький) - 23,5% .

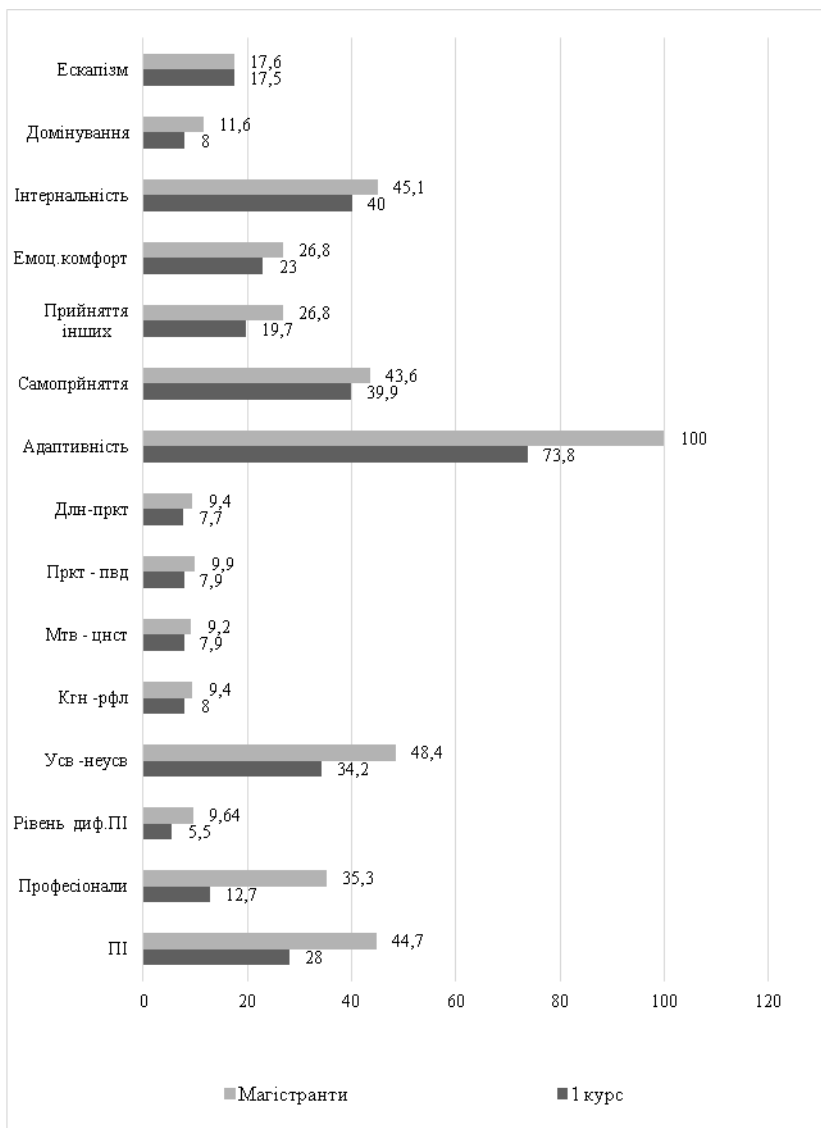

Рис. 1. Порівняльний профіль за параметрами дослідження професійної ідентичності (методики: СПА (К.Роджерс–Р.Даймонд), МВПІ (Шнейдер Л.Б.), «Хто Я?» (М.Кун), ОПІ (Радзімовська О.В.)

Примітка. Умовні позначення. МВПІ (Шнейдер Л.Б.): професійна ідентичність(ПІ); «Хто Я?» (М.Кун): рівень диференційованості професійної ідентичності (диф.ПІ); ОПІ (Радзімовська О.В.). Професійна ідентичність: усвідомлена – неусвідомлена (усв – неусв), когнітивно–рефлексивний (кґн - рфл), мотиваційно–ціннісний (мтв-цнст), проектно–поведінковий (пркт-пвд), діяльнісно - практичний (длн- пркт).

Змістовний опис кожного рівня ПІ представлено нижче.

Досліджувані з *неусвідомленою* (низький рівень) ПІ «не бачать» себе в обраній професії, переживають негативні емоції до неї і себе як її представника; не мають чітко сформованого професійного «Я-образу»; не бачать необхідності поглиблювати свої теоретичні професійні знання і практичні вміння оскільки не впевнені, що в майбутньому будуть працювати за професією психолог.

Досліджувані з *частково усвідомленою* (середній рівень) ПІ відчують себе невпевнено, ніби «на роздоріжжі», мають невизначені або суперечливі емоції у ставленні до професії та її представників. Зацікавленість обраною професією носить ситуативний характер .

Досліджувані з *усвідомленою* (високий рівень) ПІ відчують себе представниками обраної професійної спільноти, поділяють її цінності, переживають позитивні емоції щодо професії та її представників; прагнуть до розширення своїх професійних знань та вмінь, воліють досягти успіху обраній професії, реалізуватися в ній.

За результатами дослідження було складено рейтинг компонентів професійної ідентичності за загальною вибіркою (рисунк 1).

За узагальненими результатами проведеного емпіричного дослідження виявлено, що: - в групі магістрантів *показник рівня професійної ідентичності (44,7%) та самосприйняття себе як професіонала (35,2 %)* є домінуючим показником в порівнянні з групою 1 курсу, де *показник рівня професійної ідентичності становить 28%, а самосприйняття себе як професіонала – 12,7%*, таким чином, студенти 1 курсу потребують додаткових зусиль з розвитку професійної ідентичності або перепрофілювання; *усвідомлена – неусвідомлена професійна ідентичність: в групі магістрантів виявлено високий усвідомлений (високий) у 28%, частково усвідомлений (сере-*

дній) – 56%, *неусвідомлений* (низький) рівень розвитку ПІ 8% магістрантів; в групі 1 курсу *високий усвідомлений* (високий) рівень розвитку ПІ мають 3% досліджуваних, *частково усвідомлений* (середній) – 70,6% ; *неусвідомлений* (низький) – 23,5%. Змістовний опис кожного рівня ПІ представлено нижче.

Досліджувані з *неусвідомленою* (низький рівень) ПІ «не бачать» себе в обраній професії, переживають негативні емоції до неї і себе як її представника; не мають чітко сформованого професійного «Я-образу»; не бачать необхідності поглиблювати свої теоретичні професійні знання і практичні вміння оскільки не впевнені, що в майбутньому будуть працювати за професією психолог.

Досліджувані з *частково усвідомленою* (середній рівень) ПІ відчують себе невпевнено, ніби «на роздоріжжі», мають невизначені або суперечливі емоції у ставленні до професії та її представників. Зацікавленість обраною професією носить ситуативний характер .

Досліджувані з *усвідомленою* (високий рівень) ПІ відчують себе представниками обраної професійної спільноти, поділяють її цінності, переживають позитивні емоції щодо професії та її представників; прагнуть до розширення своїх професійних знань та вмінь, воліють досягти успіху обраній професії, реалізуватися в ній.

За результатами дослідження було складено рейтинг компонентів професійної ідентичності за загальною вибіркою (табл.1.)

Таблиця.1.

Рейтингова таблиця компонентів професійної ідентичності

Рейтинг	Компонент ПІ	Абсолютні значення
1	Емоційно-вольовий	10,2
2	Діяльнісно-практичний	10,1
3	Проектно-поведінковий	9,9
4	Когнітивно-рефлексивний	9,3
5	Мотиваційно-ціннісний	8,6

Серед чинників професійної ідентичності найвищі показники виявлено щодо критерія «Адаптивність» в групі

магістрантів, а в групі 1 курсу – домінує показник «Деадаптивність». Суттєві відмінності ми відмічаємо в групі магістрантів за показниками «Самосприйняття» (43,6%) та «Інтернальність» (45,1%) в порівнянні з групою 1 курсу: самосприйняття - 39,9%, інтернальність – 40%. Отже, ми можемо резюмувати, що період навчання детермінує розвиток навичок управління стресом, підвищує адаптивні ресурси, підвищує самооцінку, розвиває позитивні тенденції самосприйняття та закріплює інтернальний локус контролю.

За результатами емпіричного дослідження було з'ясовано, що між студентами-психологами 1 курсу та магістрантами існують статистично значущі відмінності щодо рівня професійної ідентичності, самосприйняття себе як професіонала, адаптивності, емоційного комфорту, інтернальності, домінування.

Виходячи з аналізу емпіричних результатів дослідження, можна зробити висновок про те, що протягом навчання, або початкової стадії професіоналізації відбувається початкове становлення професійної ідентичності у студентів-психологів.

Літератури.

1. Санникова О. П. *Феноменология личности* : Избранные психологические труды. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.

2. Сергеева А. В. *Психология интегральной идентичности личности*: [монографія]. Одеса: Лерадрук, 2013. 317 с.

3. Симоненко С. М., Костюніна О.В. Структурно – інтегральна 3D модель професійної ідентичності педагога – організатора в умовах закладу рекреації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія. 2021. № 71. С. 81-91.* <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-71-09>.

4. Ткаченко А. Ю. Професійна ідентичність особистості в процесі професіоналізації. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 10. С. 221-228.

5. Фарінець О. О. Теоретичні аспекти дослідження професійної ідентичності. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Психологія»*. 2007. № 759. С. 283-286.

6. Шнейдер Л. Б. Реконструкція професійної ідентичності: структурний та динамічний аспекти. *Розвиток особистості*. 2000. № 2. С. 44-68.

7. Шнейдер Л. Б. *Професійна ідентичність: теорія, експеримент, тренінг*. М.: Вид-во НВО «МОДЕК», 2004. 600 с.

8. Symonenko S. M., Kostyunina O. V. *A structurally integrated 3D model of the professional identity of a teacher-organizer in the conditions of a recreation facility* [Jelektronnyj resurs]. Kharkiv, 2021. URL: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-71-09>.

9. Tkachenko A. Yu. Professional identity of the individual in the process of professionalization. *Problems of extreme and crisis psychology*. 2011. Issue 10.

10. Farinets O. O. Theoretical aspects of the study of professional identity. *Bulletin of the Kharkiv National University. «Psychology» series*. 2007. No 759. P. 283-286.

11. Schneider L. B. Reconstruction of professional identity: structural and dynamic aspects. *Rozvytok osobystosti*. 2000. № 2. P. 44-68.

12. Schneider L. B. *Professional identity: theory, experiment, training*. 2004.

УДК:159.9:316.614.5-056.2/3-053.2/5(045)

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ МАТЕРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Оріщенко О. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Фучіжі С. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. В статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження особливостей копінг-стратегій матерів дітей з особливими потребами, що відрізняються за життєстійкістю. Встановлено наявність статистично значущих додатних кореляційних зв'язків між показниками життєстійкості та копінеу. Емпірично виділені групи матерів дітей з особливими потребами з різним рівнем рівнем життєстійкості. Досліджено та описано індивідуально-психологічні особливості копінг - стратегій